

PŘEDMLUVA

Poučení Abba Dorothea z Gazy

Svatý Abba Dorotheos z Gazy (505–560/580) byl významnou mnišskou postavou palestinského cenobitního mnišství. Kolem r. 525 se stal žákem Velkého Barsanúfia († cca r. 600) a Jana Proroka († 540), rekluzů (mnichů, zavřených stále ve své cele; slovo pochází z latiny: recludere – znovu se uzavřít) v klášteře mnicha Serida († 540). Následně vedl monastýr, který sám založil kdesi mezi Majumou (přístav u Gazy) a Gazou. Dnes po něm není ani stopy, neboť nepřežil nájezdy Peršanů v r. 614 a Arabů v r. 634. Prchající mniši stačili zachránit jen literární pozůstalost Abba Dorothea, který v té době již několik desetiletí nežil.

Dorotheos zanechal svým mnichům svých dvacet jedna *Doctrinae diversae* (*Různá poučení, užitečná pro duši*), dále *Dopisy* a *Sentence* (*Výroky*). *Vita S. Dosithei* (*Život sv. Dositaje*), jeho učedníka, poskytuje životopisné detaily i o Dorotheovi. Ve svém duchovním učení Abba Dorotheos spojil mnišskou pouštní tradici Egypta a Palestiny s intelektuální a filosofickou moudrostí (Aristoteles, Epiktétos). Prostřednictvím Theodóra Studity († 826), který přijal za své jeho pojetí dokonalosti mnišského života, uskutečnitelného jen ve společenství, ovlivnil Dorotheos řecké, ruské i arabské mnišství. Jeho originalita tkví v jedinečném spojení jeho intelektuální připravenosti,

osobní zkušenosti a psychologického vhledu do mezilidských vztahů, jež činí toto dílo tak čtivým a doposud stále přitažlivým.

Na překladu celého Dorotheova díla se pracuje. Na konci knihy uvádíme dvě ukázky z breviáře, které mají za úkol předvést jakousi „ochutnávku“ Dorotheovy literární pozůstalosti. Obě pocházejí z *Poučení* č. 7 (nikoli 13, jak je u druhé mylně uvedeno). Dlužno poznamenat, že Abba Dorotheos svá *Poučení* proslovil: jsou to v podstatě jeho přednášky mnichům v klášteře, kteří je pak písemně zaznamenali. Palestinské mnišství se totiž na rozdíl od egyptského vyznačovalo určitou intelektuálností: mnoho jeho mnichů byli kněží, kteří prošli jistou intelektuální průpravou. *Dopisy* psal jako odpovědi na otázky. A *Sentence* ukazují Dorothea jako pouštního otce, který ve své osobě tuto tradici nejen slučuje, ale též uzavírá, neboť hnutí Pouštních otců v 5.–6. století mizí z hlavní scény. Anachorétský život se bude vyskytovat i nadále, ale již jen v jednotlivcích, nikoliv ve větším počtu. „Druhý život“ Abba Dorothea zaznamenal velký rozkvět, který existuje až do dnešních dnů. Jeho dílo je přeloženo do všech hlavních evropských a několika neevropských jazyků.

Předkládaná kniha vznikla původně jako diplomová a posléze rigorózní práce na Husitské teologické fakultě University Karlovy. Celá je dostupná na: RPTX_2015_21180_LRIG09_494519_0_176433. Děkuji za cenné rady a připomínky svým učitelům doc. ThDr. Gorazdovi J. Vopatrnému Th.D. a panu doc. ThDr. Václavu Venturovi Th.D. Toto vydání je upravené a zkrácené pro tisk. Čtenář má tak možnost

být prostřednictvím tohoto knižního díla uveden do Dorotheova díla a nakonec se těšit na jeho celkové vydání, aby se i čeština zařadila mezi jazyky, v nichž je možno literární pozůstalost tohoto mnišského autora také číst.

Praha, 20. června 2017
sestra Edita M. Mendelová OP

SEZNAM ZKRATEK

Biblické zkratky jsou podle Českého ekumenického překladu.

Bar. et Io.	Barsanúfii et Ioanni
Cap.	Caput
Cassin.	Cassinensis
Col.	Columna
Doct.	Doctrinae Diversae
Ep.	Epistula, Epistulae
N.	Nomer, Number, Nombre
P.	Pagina
PG	Patrologia Graeca
Prp	Prepodobnyj
SC	Sources Chrétiennes
Sinait. ar.	Sinaiticus arabicus
Sv.	Svatý
St.	Saint
T.	Tomus
Vol.	Volumen

ÚVOD

Postava Abba Dorothea nenechává chladným nikoho z těch, kdo žijí mnišskou spiritualitu a mají zájem o hluboký duchovní život. Předkládaná práce se snaží tuto velkou postavu palestinského mnišství více přiblížit a ukázat její význam a aktuálnost nejen pro samotné mnišské hnutí, ale i pro křesťany-laiky, kteří od ní mohou pro její pozoruhodné psychologické postřehy mnoho načerpat.

Pokusila jsem se postihnout jak historický kontext a tradici, z níž Abba Dorotheos vzešel, tak také jeho učení o duchovním životě. Je nutno uvážit, že jeho osoba nebyla formována jen tradicí pouštních Otců, z nichž dva – svatí Barsanúfios Veliký a Jan Prorok – na ni měli přímý vliv, nýbrž také vzděláním, kde značnou roli hráli řečtí filosofové, zejména Platón a Aristoteles.

PŘEDCHŮDCI A UČITELÉ ABBA DOROTHEA V GAZE

Gaza je starobylé historické město Palestiny, připomínané již v Bibli, nazývané Aza (hebr. azáh – viz Gn 10,19), obývané nejméně 5000 let. Část dnešního města je vystavěna na místě staré Gazy. Je vzdáleno 70 km jižně od Jaffy a 4 km od moře. Nebylo přístavem, ale spíše důležitým bodem pro obchod mezi Egyptem, Sýrií a Mezopotámií. Zde ústila obchodní cesta z jižní Arábie, kterou již v 17. stol. př. Kr. používali Mineové. Ti nejspíše položili základy budoucího města. Egyptský faraón Thutmose III. učinil z Gazy základnu pro válečné zásahy v Sýrii. Po něm kolem r. 1300 př. Kr. faraón Seti I. město opevnil. V Bibli je o něm ponejprv zmínka v Gn 10,19: *Pomezí kenaanské se táhlo od Sidónu směrem přes Gerar až ke Gáze*. Vlastně to byla hranice proti rozpínavosti Kenaanců. Za Jozueho obývali město Chivité (Joz 11,22). Ani Jozue, ani posléze Judovci se ho nemohli zmocnit (Joz 10,41; 15,47; Sd 3,3; 6,1.21). Název *Gaza* znamená „pevná“. Po obsazení přímořského kraje Filišťany se stala Gaza jejich nejdůležitějším městem (1 S 6,17; Am 1,6). V té době sem byl přiveden oslepený Samson a zde zahynul v troskách chrámu boha Dagona i se shromážděnými Filišťany (Sd 16,21–30). Od r. 733 př. Kr. Gaza platila poplatky Asýrii. Třebaže se její král Hano spojil s Damaškem proti Asýrii, Sargon si ji přesto r. 720 př. Kr. znovu podrobil. O století později r. 608 př. Kr. ji dobyl faraón

Necho (Jr 47,1; Sf 2,4). Po rozdělení říše Alexandra Velikého se tu střídala vláda Egypta a Sýrie. Alexandr ji osadil místními beduíny a přeměnil na město, které se posléze stalo centrem helénistické učenosti a filosofie. V době makabejské ho vyplenil Jónatan (1 Mak 11,61.62). Alexandr Jannaieus jej roku 98 př. Kr. úplně zničil. Obyvatelé však město opět postavili a roku 63 př. Kr. mu Pompeius daroval svobodu. Herodes Veliký obdržel Gazu od císaře Augusta a po jeho smrti byla připojena k provincii syrské. Gaza se potom stala součástí Seleukovské říše, Hasmoneovského království, Římské a Východořímské říše, až byla r. 635 po Kr. dobyta a zničena muslimskými vojsky.

Roku 1100 ji dobyli křižáci a porazili Fátimovce. Balduin III. ve městě postavil hrad, leč již r. 1187 město dobyla Saladinova vojska a zničila jeho hradby. Richard Lví Srdce město znovu opevnil, ale r. 1193 ho předal Saladinovi v rámci smlouvy z Ramly. Roku 1260 město vyplenili Mongolové pod vedením chána Hülegü. Bylo to nejjihnější území dobyté Mongoly. Posléze se stalo částí Mamlúckého sultanátu. V r. 1516 se stala Gaza součástí Osmanské říše. V 19. století začala upadat. Britové získali nad městem kontrolu v r. 1917, posléze byla začleněna do britského Mandátu Palestina. Ve 30. a 40. letech 20. stol. procházelo město obdobím růstu. Podle plánu OSN na rozdělení Palestiny měla Gaza patřit do arabské oblasti, ovšem došlo k válečnému konfliktu a po první arabsko–izraelské válce v letech 1948–1949 přešlo celé město a celé Pásmo Gazy pod egyptskou vojenskou správu. Město bylo ovládáno Egyptem až do r. 1967 s výjimkou období Suezské krize

(1956–1957), kdy bylo okupováno Izraelem. Roku 1967 jím bylo znovu dobyto během tzv. Šestidenní války. Po podpisu smlouvy mezi Izraelem a Organizací pro osvobození Palestiny v r. 1993 odešla izraelská armáda z celého Pásma Gazy a byla vyhlášena palestinská samospráva. Gaza měla v r. 2012 asi 515 000 obyvatel (oproti 32 250 obyvatelům v r. 1945). Všichni obyvatelé jsou Arabové a většina z nich jsou palestinští uprchlíci nebo jejich potomci. Téměř všichni obyvatelé jsou muslimové, ale existuje tu velmi malá křesťanská menšina.

Gaza byla známa svými chrámy a festivaly. Její chrámy byly zasvěceny Slunci, bohyni Venuši, bohu Apollónovi, bohyním Proserpině a Hekaté, bohům Hieronovi a Tychonovi. Největší z chrámů byl Marneion, zasvěcený Marnasovi, nejvyššímu bohu města. Náměstí zdobila mramorová socha Afrodity. Roční „Hadriánovy“ hry vznikly během Hadriánovy návštěvy ve městě r. 130 po Kr. a zahrnovaly obvyklé řečnické a atletické soutěže. Během 4. stol. se tato slavnost stala nejproslulejší v Sýrii.

Počátky křesťanství v Gaze jsou nejisté. Ve Sk 8,26 se dočítáme, že Filip byl veden andělem na cestu, která vedla jižně z Jeruzaléma do Gazy. Apoštol však po vykonání svého úkolu (Sk 8,27–40) do Gazy nedorazil. Křesťanství tam přišlo zřejmě jinými cestami. S jistotou ale víme, že nebylo široce přijato. Ve skutečnosti obyvatelé Gazy neustále bojovali proti němu. Prvním křesťanským mučedníkem v tomto městě byl biskup Sylvanus, který zde zemřel mučednickou smrtí v r. 285. V r. 293 ještě za Diokleciánovy vlády začalo pronásle-

dování křesťanů nanovo. V r. 294 Timoteus, Agapus a Thecla podstoupili mučednictví v Gaze. V tomtéž roce Alexander, mladý gazský křesťan, byl sťat v Cesareji za vyznání své víry. V r. 299 křesťané, kteří se tu shromáždili, aby slyšeli a četli Boží slovo (Písmo sv.), byli chyceni a zmrzačeni. V letech 302–310 pronásledování v Římské říši pokračovalo.

Nový status křesťanství za císařů Konstantina a Theodosia přispěl k uklidnění konfliktů v Gaze. Asketa Hilarion svými zázračnými divy vyvolal o křesťanství zájem. Ovšem poustevnický život se v této oblasti dlouho neudržel, poněvadž vláda Juliána Apostaty (360–363) měla na něj ničující vliv a byla spáchána další zvěrstva vůči křesťanům. Tři bratři byli sťati a upáleni (Sozomen, *Historia Ecclesiastica*, 2. 9.) a staří lidé a mladé dívky byly zabíjeni a předhazováni zvířatům (*Chronicon Paschale*, 295; Řehoř Naziánský, *Oratio 3 in Iulianum*). Po smrti Juliánově se obnovila stavební činnost chrámů a monastýrů. (Záměrně používáme pojem *monastýr*, poněvadž termín „klášter“ evokuje architektonicky i spirituálně realitu římskokatolického křesťanství.) Rozhodující okamžik v historii Gazy znamenal příjezd jejího nového biskupa Porfyria v r. 395. Poté byly pohanské chrámy v Gaze zničeny. Přímo na místě, kde stával Marneionův chrám, byl postaven kostel ve tvaru kříže a pojmenován po císařovně (kostel *Eudoxiany*).

Za vlád císařů Anastasia I. (399–401) a Justiniána (527–565) se Gaza úspěšně rozvíjela. Pod vedením biskupa Markiana byly staré budovy renovovány a nové stavěny. Zasvěcení nových budov poskytovalo příleži-

tost pro okázalé slavnosti. Divadla se stala nejen místy her, ale skýtala též příležitosti pro rétorické výkony učenců a řečníků. Ve škole v Gaze se kromě klasické antické výchovy a výuky vyučovala i křesťanská literatura, umění a architektura. Kdy přesně vznikla škola v Gaze, není známo. Jeden z jejích prvních členů byl Zosimus, gramatik, který napsal komentáře na Lysia a Demosthena. Jiný člen, Aeneas, napsal r. 484 dialog nazývaný *Theofrastus*, který ukazuje širokou znalost klasických textů. Zachariáš, který se stal biskupem v Mityléně, napodobil tento dialog ve své práci *Ammonius*. Procopios z Gazy byl nejpřednější osobností spojenou se školou. Jeho čelný student, rétor Choricios, nastoupil po něm jako představený školy. Choricios před příchodem do Gazy studoval v letech 520–530 s úspěchem v Alexandrii. Jeho četné spisy zrcadlí jeho zaujetí řeckou literaturou, křesťanským uměním a architekturou. Se školou jsou také spojeni Timotej, Jan a Thukydidés. Procopios z Cesareje napsal její historii. Toto jsou někteří z nejvýznačnějších učenců, kteří studovali nebo učili v gazské škole. Procopios z Gazy vytvořil své literární dílo v letech 491–518 za vlády Anastasiovy. Studoval prvně v Alexandrii a krátce poté přišel do Gazy učit rétoriku. Představitelé dalších palestinských škol obdivovali jeho práci a snažili se ho získat pro vyučování ve svých školách. Procopios se také účastnil debatních klání, např. v Cesareji. Kromě vlastní, obsáhlé písemné práce vybudoval ještě velkou knihovnu. Jeho sto šedesát tři dopisů se tu zachovalo. Jako typický rétor psal také chvalořeči jako kupř. *Panegyrik na vladaře* (PG 87.3). Tamtéž se nachází sedm

deklamací a dva výklady. Hlavní část literatury, kterou Procopios po sobě zanechal, byly jeho *Komentáře* ke knihám Starého zákona (PG 87.1,2). O dvě míle jižněji od Gazy ležela vesnice Thawatha (blízko dnešního Tel a Tineh). Zde se narodil v r. 291 asketa Hilarion a v průběhu života tu i poustevničil. Toto místo přitahovalo další následovníky, a tak vyrostla okolo Hilariova poustevnická kolonie. Abba Izajáš (cca r. 489) žil na tomto území v naprostém ústraní a měl pouze jediného učedníka, Petra, egyptského původu. Abba Seridos zde založil kolem r. 500 svůj koinobiální monastýr. Z Egypta sem přišel sv. Barsanúfios Veliký a později se připojil ke svému příteli rekluzovi, sv. Janu Prorokovi. Do tohoto monastýru vstoupil posléze sv. Abba Dorotheos, zvaný též z Gazy, který studoval v gazské škole (podle některých badatelů snad byl i Procopiovým žákem). Později se stal archimandritou a byl znám svým dílem *Didaskalia (Duchovní poučení)*, které proslulo široko daleko za hranicemi Palestiny a o němž tu bude ještě řeč. Sv. Dorotheos ve svém díle spojuje Písmo sv. a filosofické nauky, jež se zabývaly bojem s vášněmi a životem ctností.